

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI INOVĂRII

PROGRAMĂ ȘCOLARĂ PENTRU DISCIPLINA OPȚIONALĂ

EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ

[curriculum la decizia școlii pentru gimnaziu]

Aprobată prin ordin al ministrului

Nr. 5098/09.09.2009

București, 2009

NOTĂ DE PREZENTARE

Actuala programă școlară a fost elaborată din perspectiva trecerii de la modelul de proiectare curriculară centrat pe obiective – elaborat și implementat în sistemul românesc de învățământ la mijlocul anilor '90 – la modelul centrat pe competențe. Adoptarea noului model de proiectare curriculară este determinată, pe de o parte, de nevoia de a actualiza formatul și de a realiza unitatea de concepție a programelor școlare la nivelul ciclurilor de învățământ gimnazial și liceal. Pe de altă parte, acest demers asigură racordarea la dezvoltările curriculare actuale, orientate prioritar spre rezultatele explicite și evaluabile ale învățării.

Programa școlară pentru *Educație interculturală* reprezintă o ofertă curriculară centrală de disciplină opțională pentru gimnaziu, proiectată pentru un buget de timp de 1 oră/săptămână, pe durata unui an școlar. Disciplina se poate preda în oricare dintre clasele de gimnaziu, avându-se în vedere adecvarea demersului didactic la particularitățile de vârstă ale elevilor.

Demersurile de educare interculturală propuse prin prezentul curriculum răspund cerințelor formulate în Legea învățământului nr. 84/1995, republicată, cu modificările și completările ulterioare, precum și în OMECT nr. 1529/18.07.2007 privind dezvoltarea problematicii diversității în curriculumul național.

În elaborarea prezentei oferte curriculare au fost valorificate și recomandările următoarelor documente internaționale:

- Planul de lucru pentru implementarea obiectivelor sistemelor educaționale și de formare profesională din Europa pentru perioada 2001 – 2010, ratificat de Consiliul Europei (Barcelona, 2002);
- Declarația Miniștrilor Europeni ai Educației și Formării Profesionale și a Comisiei Europene, adoptată la Copenhaga, 29-30 noiembrie 2002, privind întărirea cooperării europene în domeniul formării profesionale – „Declarația de la Copenhaga”.

Considerat de *Raportul către UNESCO al Comisiei internaționale pentru Educație în secolul al XXI-lea*, un pilon fundamental al educației, *a învăța să trăiești împreună cu ceilalți* răspunde exigențelor educației de împlinire umană. De asemenea, proclamarea de către Parlamentul European a anului 2008 ca *An European al Dialogului Intercultural* a favorizat valorificarea cadrului educațional în spiritul diversității, pentru dialogul intercultural, având un rol important în promovarea identității și cetățeniei europene.

Prezentul curriculum este justificat din perspectiva următoarelor aspecte:

- pregătirea tinerilor pentru deschidere spre dimensiunea interculturală a existenței lor;
- formarea tinerilor ca persoane capabile să aprecieze diferite culturi care conviețuiesc într-o societate interculturală, să respecte și să valorizeze pozitiv diferențele culturale;
- dezvoltarea capacității elevilor de a comunica, de a coopera și de a interacționa cu persoane care aparțin diferitelor culturi, de a recunoaște diversitatea în diferitele ei forme;
- dezvoltarea deprinderilor de participare a tinerilor la îmbogățirea vieții comunitare, prin schimbul de elemente identitare, prin dialog și implicare socială;
- promovarea activă a valorilor sociale și individuale (respect, solidaritate, cooperare, echitate, toleranță, onestitate, onoare, responsabilitate, spirit civic etc.), pentru evitarea formării unor reprezentări eronate a diferențelor dintre etnii, rase, culturi, genuri, confesiuni, categorii sociale, grupuri profesionale etc.

Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți (2006/962/EC) conturează, pentru absolvenții învățământului obligatoriu, un „profil de formare european” structurat pe opt domenii de competențe-cheie: Comunicare în limba maternă, Comunicare în limbi străine, Competențe matematice și competențe de bază în științe și tehnologii, Competență digitală, A învăța să înveți, Competențe sociale și civice, Spirit de inițiativă și antreprenoriat, Sensibilizare și exprimare culturală. Competențele sunt definite ca ansambluri de cunoștințe, deprinderi și atitudini care urmează să fie formate până la finele școlarității obligatorii și de care are nevoie fiecare tânăr pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru cetățenia activă, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii. Structurarea acestor competențe-cheie se realizează la intersecția mai multor paradigme educaționale și vizează atât unele domenii „academice”, cât și aspecte inter- și transdisciplinare, metacognitive, realizabile prin efortul conjugat al mai multor arii curriculare.

Contribuția disciplinei *Educație interculturală* la formarea și dezvoltarea competențelor-cheie europene este nuanțată și diversificată, incluzând atât contribuția directă (prin susținerea formării și dezvoltării anumitor competențe-cheie), cât și contribuția indirectă/sensibilizarea cu privire la alte competențe-cheie. Disciplina *Educație interculturală* contribuie la formarea progresivă a competențelor-cheie pentru educația pe parcursul întregii vieți, recomandate de Parlamentul și Consiliul Uniunii Europene, îndeosebi în ceea ce privește următoarele domenii de competențe-cheie:

- Competențe sociale și civice
- Spirit de inițiativă și antreprenoriat
- Sensibilizare și exprimare culturală
- Comunicare în limba maternă
- A învăța să înveți

Programa școlară pentru *Educație interculturală* are următoarele finalități:

- învățarea despre societatea multiculturală și despre societatea interculturală (reflectată în cunoștințe care presupun atât raportarea persoanei la propriile repere culturale, cât și raportarea la alte experiențe spirituale etc.);
- învățarea pentru societatea interculturală (reflectată în competențe, în reflecția critică asupra semnificației interculturalității, în acceptarea și în respectarea diferențelor etc.);
- învățarea prin intermediul experimentării diferenței și a alterității (reflectată în valorile promovate, în atitudini și în comportamente).

În acest fel, esența învățării interculturalității este reprezentată de atitudini și de comportamente care vizează componenta etică a personalității elevilor și manifestarea acesteia în relațiile interumane.

Structura programei școlare include următoarele elemente:

- Notă de prezentare
- Competențe generale
- Valori și atitudini
- Competențe specifice și conținuturi
- Sugestii metodologice

Competențele generale sunt preluate din curriculumul școlar de trunchi comun, dezvoltat în gimnaziu și în liceu pentru disciplinele socio-umane.

Competențele specifice sunt corelate cu unitățile de conținut, corespondența dintre acestea nefiind biunivocă; o anumită competență specifică poate să fie atinsă prin diferite unități de conținut.

Lista explicită ce recomandă valori și atitudini accentuează dimensiunea afectiv-attitudinală și morală a învățării, din perspectiva contribuției specifice a acestei discipline la atingerea finalităților educației.

Sugestiile metodologice au rolul de a orienta utilizarea prezentului curriculum în proiectarea și realizarea activităților de predare-învățare-evaluare, în concordanță cu specificul disciplinei și cu statutul acesteia de curs opțional.

Pornind de la ideea că un demers de proiectare curriculară trebuie să acorde conceptului de competență semnificația unui „organizator” în relație cu care sunt stabilite finalitățile învățării, sunt selectate conținuturile specifice și sunt organizate strategiile de predare-învățare-evaluare, actuala programă școlară a urmărit valorizarea cadrului european al competențelor-cheie la următoarele niveluri: formularea competențelor generale și selectarea seturilor de valori și atitudini; organizarea elementelor de conținut și corelarea acestora cu competențele specifice; elaborarea sugestiilor metodologice.

Programa se adresează profesorilor și autorilor de manuale. Activitatea didactică, precum și elaborarea manualelor școlare trebuie precedate de lectura integrală a programei școlare. Pornind de la propunerile existente în programă cu privire la activitățile de învățare, profesorii și autorii de manuale pot realiza o proiectare didactică personală, în concordanță cu prevederile programei și cu situațiile concrete de predare-învățare.

COMPETENȚE GENERALE

1. Utilizarea conceptelor specifice științelor sociale pentru organizarea demersurilor de cunoaștere și explicare a unor fapte, evenimente, procese din viața reală
2. Aplicarea cunoștințelor specifice științelor sociale în rezolvarea unor situații problemă, precum și în analizarea posibilităților personale de dezvoltare
3. Cooperarea cu ceilalți în rezolvarea unor probleme teoretice și practice, în cadrul diferitelor grupuri
4. Manifestarea unui comportament social activ și responsabil, adecvat unei lumi în schimbare
5. Participarea la luarea deciziilor și la rezolvarea problemelor comunității

VALORI ȘI ATITUDINI

Competențele generale și specifice care trebuie formate prin procesul de predare-învățare a disciplinei *Educație interculturală* au la bază și promovează următoarele valori și atitudini:

- respect față de demnitatea și drepturile omului
- respect și deschidere față de diversitatea culturală
- atitudine pozitivă față de persoane care aparțin unor culturi diferite
- toleranță și respect față de persoane și grupuri care susțin valori, opinii și credințe diferite
- valorizarea pozitivă a diferențelor culturale
- empatie culturală
- solidaritate
- disponibilitate pentru dialogul intercultural, relaționare pozitivă cu ceilalți și cooperare

COMPETENȚE SPECIFICE ȘI CONȚINUTURI

Competențe specifice	Conținuturi
<p>1.1. Utilizarea corectă a termenilor specifici educației interculturale</p> <p>2.1. Compararea relațiilor dintre persoane, specifice societății multiculturale și societății interculturale</p> <p>3.1. Cooperarea cu ceilalți pentru exemplificarea unor tradiții, obiceiuri ale diferitelor minorități culturale</p> <p>4.1. Respectarea, din perspectiva interculturalității, a diferențelor dintre persoanele care aparțin unor culturi diferite</p>	<p>Societatea multiculturală și societatea interculturală</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Trăsături ale societății contemporane. Diversitatea culturală ▪ Raportul „eu” – „ceilalți”, „noi” – „ceilalți” în societatea multiculturală și în societatea interculturală ▪ Stiluri de viață, tradiții, obiceiuri ale diferitelor minorități culturale
<p>1.2. Identificarea principiilor și valorilor specifice societății interculturale</p> <p>2.2. Explicarea unor forme de abatere de la valorile societății interculturale</p> <p>3.2. Analizarea în echipă a unor modalități de combatere, din perspectiva interculturalității, a atitudinilor și acțiunilor intolerante din școală, familie și din grupul de prieteni</p> <p>4.2. Manifestarea unei atitudini tolerante față de opiniile persoanelor care aparțin unor culturi diferite</p>	<p>Principii și valori ale societății interculturale</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Principiile unei societăți interculturale (dezvoltarea identității culturale proprii, acceptarea și respectarea diversității, dialogul intercultural, valorizarea pozitivă a diferențelor, tratamentul egal al persoanelor, promovarea incluziunii sociale) ▪ Valorile societății interculturale (toleranță, solidaritate, respect față de diversitate) ▪ Abateri de la valorile societății interculturale: <ul style="list-style-type: none"> - forme de intoleranță (discriminare, segregare, rasism, xenofobie etc.) - manifestări și efecte ale lipsei de solidaritate (marginalizare, excludere, izolare)
<p>1.3. Identificarea trăsăturilor specifice persoanei în societatea interculturală</p> <p>2.3. Explicarea specificului comunicării interculturale</p> <p>3.3. Analizarea în echipă a unor bariere care se pot manifesta în comunicarea interculturală</p> <p>4.3. Manifestarea unei atitudini pozitive față de sine și față de ceilalți, față de identitatea culturală proprie și față de identitatea celor care aparțin unor culturi diferite</p> <p>5.1. Demonstrarea disponibilității de a depăși obstacole posibile în cadrul comunicării interculturale</p>	<p>Persoana și societatea interculturală</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Identitatea culturală proprie, identitatea culturală a celorlalți; respectul față de sine și față de ceilalți ▪ Trăsături ale persoanei în societatea interculturală (spirit deschis, flexibilitate, cooperare, abilități comunicaționale și relaționale) ▪ Comunicarea interculturală: <ul style="list-style-type: none"> - specificul comunicării interculturale; - bariere ale comunicării interculturale (stereotipuri și prejudecăți) - reguli și principii etice pentru facilitarea comunicării interculturale
<p>1.4. Recunoașterea necesității dialogului dintre culturi în cadrul unei societăți interculturale</p> <p>2.4. Explicarea relației dintre educația interculturală și educația privind drepturile omului</p> <p>3.4. Rezolvarea în echipă a unor sarcini de lucru referitoare la viața într-o societate interculturală</p> <p>4.4. Proiectarea unui comportament care încurajează interculturalitatea și integrarea socială</p> <p>5.2. Participarea la rezolvarea problemelor comunității, prin utilizarea capacității de empatie culturală în relațiile cu persoane aparținând unor culturi diferite</p>	<p>Educația interculturală ca dialog al culturilor</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dialogul între culturi – element fundamental al conviețuirii sociale ▪ Educația interculturală – educația privind drepturile omului ▪ Educație interculturală, incluziune socială și coeziune socială

SUGESTII METODOLOGICE

Prezenta programă școlară este un instrument de lucru care se adresează profesorilor care predau disciplina opțională *Educație interculturală*, fiind concepută în așa fel încât să le permită:

- să-și orienteze propria activitate înspre formarea la elevi a competențelor specifice domeniului;
- să-și manifeste creativitatea și să-și adecveze demersurile didactice la particularitățile elevilor cu care lucrează.

Sugestiile metodologice au în vedere modul de organizare a activității didactice în vederea formării la elevi a competențelor formulate în programa școlară.

Valorizarea competențelor-cheie și asigurarea transferabilității acestora la nivelul diferitelor activități (școlare și extrașcolare), considerarea elevului ca subiect al activității instructiv-educative și orientarea acesteia spre formarea competențelor specifice, accentuarea caracterului practic-aplicativ al disciplinei presupun respectarea unor exigențe ale învățării durabile, printre care:

- utilizarea unor strategii didactice care să pună accent pe: construcția progresivă a cunoștințelor și consolidarea continuă a capacităților; flexibilitatea abordărilor și parcursul diferențiat; cultivarea capacității elevului de a se autoevalua, a spiritului reflexiv și autoexigenței; coerență și abordări inter- și transdisciplinare;
- utilizarea unor metode active, care contribuie la dezvoltarea capacității de comunicare a elevilor, la manifestarea spiritului critic, tolerant, deschis către recunoașterea valorilor, a modurilor de viață ale altor culturi, către experimentarea diversității culturale (de exemplu, învățarea prin descoperire, învățarea problematizată, învățarea prin cooperare, studiul de caz, simularea, jocul de roluri bazat pe empatie);
- utilizarea unor strategii didactice care să permită alternarea formelor de activitate (individuală, pe perechi și în grupuri mici);
- exersarea lucrului în echipă, a cooperării și/sau a competiției;
- utilizarea, în activitatea didactică, a calculatorului ca mijloc modern de instruire, care să permită subordonarea utilizării tehnologiei informației și a comunicațiilor, în vederea desfășurării unor lecții interactive, atractive;
- realizarea unor activități tip proiect (de exemplu, *project citizen*, proiecte în beneficiul comunității, *debate*, rezolvarea conflictelor), prin care elevii să fie implicați în exerciții de luare a deciziei, de propunere a unor strategii de rezolvare a unor probleme ale colectivului de apartenență, ale școlii sau ale comunității.

Actuala programă școlară valorifică exemplele de activități de învățare din programa anterioară (elaborată după modelul centrat pe obiective), oferind astfel cadrelor didactice un sprijin concret în elaborarea strategiilor de predare, care să permită trecerea reală de la centrarea pe conținuturi, la centrarea pe experiențe de învățare. Astfel, potrivit specificului competențelor care trebuie formate, activitățile de învățare pot include:

- exerciții de descoperire și de clarificare, în contexte relevante, a înțelesului unor termeni specifici domeniului (realizarea unui „dicționar al educației interculturale”/„dicționar al toleranței”);
- exerciții de completare/de continuare a unui text, de comentare a unor afirmații/enunțuri referitoare la diferite aspecte privind interculturalitatea etc.;
- exerciții de elaborare de enunțuri, utilizând termeni-cheie, specifici educației interculturale; formularea de opinii personale;
- lecturi ale unor texte care, prin conținut, pot fi valorificate din punctul de vedere al educației interculturale;
- exemplificarea unor situații care implică toleranță/intoleranță;
- studii de caz privind manifestări de intoleranță, discriminare, excludere la nivelul persoanelor/al societății;
- discuții pe teme ca: „Avem nevoie de toleranță în societate?” „Diversitatea este un rău sau un bine?”;
- discutarea unor cazuri preluate din mass-media, referitoare la modul de conviețuire al unor comunități culturale diferite;
- discuții pe marginea unor cazuri controversate;

- simularea unor situații de integrare a unor persoane aparținând unor culturi diferite, de mediere a unui conflict intercultural etc.;
- realizarea unui portofoliu de educație interculturală pe teme ca: „Toleranță versus intoleranță în societatea contemporană”, „Identitate, diferență și cetățenie activă”, „Împreună în diversitate”, „Unitate în diversitate” etc.;
- activități de prezentare și de confruntare, cu referire la situații date, a unor puncte de vedere diferite;
- prezentarea și discutarea unor informații din mai multe perspective, pentru a stimula conștiința diversității și a unității prin diversitate;
- discutarea unor cazuri (reale sau imaginate) de conflicte valorice;
- rezolvarea unor probleme prin colaborare;
- acțiuni de tipul „Împreună, pentru o lume fără discriminare!”, „Să învățăm să trăim împreună!”, „Să ne prezentăm cultura și să cunoaștem alte culturi!”, „Așa da, așa nu, în susținerea unui dialog intercultural” etc.;
- realizarea de proiecte privind educația interculturală, pe teme negociate între elevi și profesor (de exemplu „Diversitate și cetățenie activă”, „Tinerii împotriva intoleranței”);
- celebrarea „Zilei drepturilor copilului” (20 noiembrie), a „Zilei drepturilor omului” (10 decembrie), a „Zilei internaționale a toleranței” (16 noiembrie), a „Zilei Minorităților Naționale” (18 decembrie) prin concursuri, expoziții, postere, dezbateri sau prin realizarea de portofolii pe teme specifice educației interculturale.

Strategiile de lucru propuse trebuie să țină seama de experiența elevilor la această vârstă și să permită valorizarea pozitivă a acestei experiențe.

Evaluarea reprezintă o componentă organică a procesului de învățare. În perspectiva unui demers educațional centrat pe competențe, se recomandă utilizarea cu preponderență a evaluării continue, formative. Alături de formele și instrumentele clasice de evaluare, recomandăm utilizarea unor forme și instrumente complementare, cum sunt: proiectul, portofoliul, autoevaluarea, evaluarea în perechi, observarea sistematică a activității și a comportamentului elevilor. Procesul de evaluare va pune accent pe:

- corelarea directă a rezultatelor evaluate cu competențele specifice vizate de programa școlară;
- valorizarea rezultatelor învățării prin raportarea la progresul școlar al fiecărui elev;
- recunoașterea, la nivelul evaluării, a experiențelor de învățare și a competențelor dobândite în contexte non-formale sau informale;
- utilizarea unor metode variate de comunicare a rezultatelor școlare.

BIBLIOGRAFIE

- Liviu ANTONESCU, *Paideia. Fundamentele culturale ale educației*, Editura Polirom, Iași, 1991
- Gheorghe BUNESCU, *Școala și valorile morale*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998
- Teodor COZMA (coord.), *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*, Editura Polirom, Iași, 2001
- Constantin CUCOȘ, *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*, Editura Polirom, Iași, 2000
- Jacques DELORS, *Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*, Iași, Editura Polirom, 2000
- Pierre DASEN, Christiane PERREGAUX, Micheline REY, *Educația interculturală. Experiențe, politici, strategii*, Iași, Editura Polirom, 1999
- Hofstede GEERT, *Managementul structurilor multiculturale*, Editura Economică, București, 1996
- Gilles FERREOL, Adrian NECULAU, *Minoritari, marginali, excluși*, Editura Polirom, Iași, 1997
- L. IACOB, Ovidiu LUNGU, *Imagini identitare*, Editura Eurocart, Iași, 1999
- Levente SALAT, *Multiculturalismul liberal*, Editura Polirom, Iași, 2001
- Mircea MALIȚA, *Zece mii de culturi, o singură civilizație*, București, Nemira, 1998
- Rudolf POLEDNA, François RUEGG, Calin RUS, *Interculturalitate. Cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujeană, 2002
- Călin RUS, Oana BOTA (coordonatori), *Educație interculturală în comunități multi-etnice*, Institutul Intercultural Timișoara, 2002
- George VĂIDEANU, *UNESCO – 50 Educație*, București, EDP, 1996

Grupul de lucru pentru curriculum

Angela TEȘILEANU (coord.)	- Consilier, Centrul Național pentru Curriculum și Evaluare în Învățământul Preuniversitar
Eugen STOICA (coord.)	- Inspector general, Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, Direcția Generală Educație Timpurie, Școli, Performanță și Programe
dr. Sorin SPINEANU - DOBROTĂ	- Consilier, Centrul Național pentru Curriculum și Evaluare în Învățământul Preuniversitar
Marius AVRAM	- Consilier, Centrul Național pentru Curriculum și Evaluare în Învățământul Preuniversitar